

Karina Kurková

**PODATEK DOCHODOWY A PROCESY DECYZYJNE
W PRZEDSIĘBIORSTWIE
(ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM KSZTAŁTOWANIA
KOSZTÓW AMORTYZACJI ŚRODKÓW TRWAŁYCH)**

1. Istota decyzji w polityce podatkowej przedsiębiorstwa

Działalność gospodarcza podlega opodatkowaniu różnego rodzaju podatkami. Są to w pierwszym rzędzie podatki od obrotu i konsumpcji, podatki od majątku przedsiębiorstwa oraz podatek od dochodów osiąganych przez jednostkę gospodarczą. Podatek dochodowy jest zaliczany do najistotniejszych obciążeń podatkowych przedsiębiorstwa i jako podatek bezpośredni charakteryzuje się również mniejszym stopniem przerzucalności w porównaniu z podatkami pośrednimi¹. Stąd decyzje podejmowane przez przedsiębiorstwo w szerokim aspekcie uwzględniają i winny uwzględniać możliwości sterowania wielkością tego rodzaju obciążenia.

Włączenie kwestii obciążeń podatkowych do procesu decyzyjnego zachodzącego w przedsiębiorstwie jest niezbędnym warunkiem osiągnięcia celów prowadzonej działalności gospodarczej. Przedsiębiorstwo osiąga swoje cele gospodarcze w otoczeniu prawno-ekonomicznym, którego elementem jest system podatkowy. Każdy podatnik reaguje na opodatkowanie w różny sposób. Ogólnie rzecz ujmując, można wyróżnić reakcje mieszczące się w granicach legalności (unikanie podatku) oraz wykraczające poza zgodne z prawem zachowania (uchylanie się od podatku)².

¹ Szerzej m.in.: [Sokołowski 1991, s. 10, 49 i nast.; Zablocka 1998, s. 34; Sobiech 2000, s. 161 i nast.; Gajl 1995, s. 25].

² Formy reakcji podatników na opodatkowanie są w literaturze przedmiotu przez różnych autorów różnie nazywane. np. P. M. Gaudemet [2000, s. 585] i S. Dolata [1999, s. 94] przyjmują przytoczoną w niniejszym artykule klasyfikację. Natomiast J. Głuchowski [1993, s. 147] pojęcie „uchylanie” rezerwuje dla legalnych form ucieczki przed podatkiem, pojęcie zaś „unikanie” wiąże z naruszeniem prawa podatkowego. Autor przyjął dla legalnych form ucieczki przed podatkiem pojęcie „unikania”, odnosząc się do nauk zarządzania ryzykiem, gdzie „unikanie” stanowi jedną z metod manipulowania ryzykiem oznaczającą brak podejmowania pewnych określonych działań, obarczonych z punktu widzenia jednostki zbyt dużym ryzykiem. Unikanie podatku można określić jako niepodjęwanie działań obarczonych ryzykiem wysokiego obciążenia podatkowego.

Unikanie podatku może przybierać różne formy, między innymi wykorzystania możliwości wyboru przy decyzjach inwestycyjnych i finansowych. Warunkiem umożliwiającym kształtowanie przez podatnika obciążenia podatkowego jest elastyczność konstrukcji podatku. Proces wykorzystywania podatkowych możliwości działania określany jest w literaturze przedmiotu, np. przez D. Schneelocha, jako polityka podatkowa przedsiębiorstwa. Polityka podatkowa stanowi podsystem ogólnej polityki przedsiębiorstwa i powinna być nastawiona na optymalizację ciężaru podatkowego, czyli wybór najwłaściwszej dla danego przedsiębiorstwa – znajdującego się w określonej sytuacji prawno-ekonomicznej – możliwości działania. Aby osiągnąć ten cel i móc wyodrębnić możliwe warianty działania, decydenci powinni znać skutki podatkowe podjętych decyzji.

Każda decyzja podejmowana jest na podstawie informacji będących w posiadaniu decydenta lub w jego otoczeniu. Jakość decyzji wyznaczana jest przez jakość informacji. Informacja początkowa dotyczy sytuacji decyzyjnej i przyczyn jej powstania oraz możliwości wyjścia z nich. Decyzja, zmieniając stan systemu, powoduje powstawanie informacji o skutkach decyzji i przyczynach skutków, co wzbogaca doświadczenie decydenta w następnym cyklu decyzyjnym.

Decydowanie powinno się opierać przede wszystkim na zebranych wszechstronnych informacjach o rozpatrywanym zagadnieniu, do którego dana decyzja się odnosi. Każda decyzja powinna być podejmowana po uwzględnieniu wszelkich informacji i przemyślana w różnych aspektach i wariantach, z których jeden wybrany musi stanowić, jeżeli nie optymalne, to w każdym razie zadowalające rozwiązanie zadania [Czermiński, Czapiewski s. 27-28].

Decyzje podejmowane w ramach polityki podatkowej powinny być skierowane na optymalizację ciężaru podatkowego poprzez kształtowanie wielkości wpływających na jego wysokość. Decyzje te dotyczą planowania obciążenia podatkowego w kolejnych okresach podatkowych i dokonywania wydatków związanych z płaceniem podatków. Aby osiągnąć tak postawiony cel procesu decyzyjnego, niezbędna jest znajomość wszelkich legalnych możliwości wyboru, wynikających z konstrukcji podatku dla danego podmiotu gospodarczego. Co więcej, znajomość ta winna być w sposób ciągły aktualizowana, zwłaszcza w obliczu częstych zmian prawa podatkowego, gdyż jakość decyzji jest nieodzownym warunkiem przygotowania wariantów decyzyjnych. Dokonując oceny informacji, należy porównywać podane fakty z rzeczywistością, im bowiem informacje dokładniejsze, tym wyższa jest ich jakość i tym pewniej można na nich polegać przy podejmowaniu decyzji. [Czermiński, Czapiewski 1995, s. 33].

Polityka podatkowa przedsiębiorstwa jest zorganizowanym zespołem działań, podejmowanych za pomocą odpowiednich środków, w celu kształtowania ciężaru podatkowego. Można wskazać trzy ograniczenia, które należy uwzględnić, planując wykorzystanie „możliwości podatkowych”. Są to granice wyznaczone przez następujące czynniki:

- politykę przedsiębiorstwa – i w tym aspekcie decydenci powinni dążyć do osiągnięcia celu głównego, realizując określone skutki podatkowe lub ich unikając,
- możliwości wykładni prawa,
- legalność działania,
- miejsce i zasięg prowadzenia działalności,
- formę organizacyjno-prawną [Poszwa 2000, s. 476-478].

Jak zauważono na wstępie, wśród różnych tytułów podatkowych podatek dochodowy jako podatek bezpośredni wymierzany wprost od dochodu lub przychodu podatnika, jest w znacznie mniejszym stopniu przręczalny aniżeli podatki pośrednie. Poprzez podatki bezpośrednie łatwiej jest kształtować politykę podatkową przedsiębiorstwa. Dążenie każdego podatnika do ograniczenia tego ciężaru i wykorzystywania możliwych w tym zakresie działań wydaje się być uzasadnione. Jak też wspomniano, na jakość podejmowanych decyzji wpływa wcześniejsze posiadanie informacji wyjściowych, dotyczących w tym aspekcie konstrukcji podatku dochodowego.

2. Wykorzystanie elementów konstrukcji podatku dochodowego w podejmowaniu decyzji podatkowych

Konstrukcja każdego podatku ma cztery podstawowe elementy. Są to przedmiot i podmiot oraz podstawa opodatkowania i stawka podatkowa. Elementy kwalitatywne, czyli przedmiot i podmiot, wydają się być – w kwestii możliwości wyboru wyszukiwanych w ramach polityki podatkowej – najmniej istotne. Dla decyzji mających na względzie osiągnięcie celu głównego jednostki gospodarczej możliwości redukcji zakresu elementów kwalitatywnych, polegające na wykorzystaniu zwolnień podatkowych, są niewielkie³.

Znajomość nominalnej stawki opodatkowania przy opodatkowaniu liniowym, właściwym obecnie dla osób zarówno fizycznych, jak i prawnych, też nie ma większego znaczenia dla podejmowanych decyzji. Przy planowaniu podatków przydatna jest znajomość efektywnej stopy podatkowej, która stanowi już efekt podejmowanych decyzji. Największą elastycznością decyzyjną charakteryzuje się podstawa opodatkowania.

Konstrukcja podatku dochodowego (zarówno od osób prawnych, jak i fizycznych) zawiera szereg elementów mogących zwiększać lub zmniejszać podstawę opodatkowania. Chodzi tu o wykorzystywanie możliwości kształtowania wysokości kosztów uzyskania przychodu, stosowanie ulg podatkowych, możliwość rozliczania strat.

³ Odrębne zagadnienie stanowią specjalne strefy ekonomiczne, jednak aspekt ten autorka celowo pomija, gdyż kwestie obciążeń podatkowych w tym zakresie rozpatrywane są w procesie decyzyjnym dotyczącym lokalizacji prowadzenia działalności czy inwestycji. Natomiast przedsiębiorstwo prowadzące już działalność, analizując możliwości ukształtowania podstawy opodatkowania, może korzystać tylko z powszechnie obowiązującej konstrukcji podatku dochodowego.

Koszty uzyskania przychodu dają wiele możliwości wpływania na podstawę opodatkowania poprzez przyjęcie odpowiedniej strategii podatkowej, ukierunkowanej na sterowanie kosztami bądź uzyskiwanym dochodem. W ramach podatkowej strategii kosztowej istotne znaczenie ma amortyzacja aktywów trwałych, przede wszystkim możliwość zastosowania amortyzacji przyspieszonej. Z punktu widzenia kosztów istotne są wykluczenia z kosztów uzyskania przychodu i możliwość wliczania w koszty wydatków ponoszonych na prace rozwojowe i badawcze.

W ramach strategii dochodowej nacisk kładzie się na sterowanie podstawą opodatkowania poprzez ulgi i zwolnienia. Przy czym należy zauważyć, że polskie ustawy podatkowe w obecnym kształcie zawierają niewielki zestaw ulg, dotyczących w efekcie tylko przekazywania darowizn.

W przypadku podejmowania decyzji dotyczących pozyskiwania źródeł finansowania ważne są informacje dotyczące skutków podatkowych zaciągnięcia kredytu, wykorzystania leasingu, korzystania z usług faktoringowych lub innych źródeł.

Decyzje podejmowane pod kątem skutków podatkowych mają istotny wpływ również na rozwój przedsiębiorstwa, pozostający szeroko rozumianym, głównym celem każdej działalności gospodarczej.

3. Decyzyjne możliwości wyboru w zakresie amortyzacji środków trwałych

Wśród czynników w istotny sposób wpływających na rozwój przedsiębiorstwa jest amortyzacja majątku trwałego. Aktywa trwałe mają duże znaczenie dla długofalowego prowadzenia działalności gospodarczej, a korzyścią wynikającą z ich posiadania, z punktu widzenia kształtowania podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym (zarówno od osób fizycznych, jak i od osób prawnych), jest możliwość dokonywania odpisów amortyzacyjnych stanowiących koszt przedsiębiorstwa. Decydenci przedsiębiorstwa mogą nie tylko wpływać na sposób nabycia składników majątkowych, ale również kształtować generowane przez nie koszty, tym samym określając skutki podatkowe przyjętej formy amortyzacji.

Amortyzacja jest kosztowym aspektem zużywania się rzeczowych składników majątku firmy⁴. Wyróżnia się dwa rodzaje zużycia:

- fizyczne, powstające w toku używania środka trwałego; na jego wysokość wpływają następujące czynniki: rodzaj i jakość środka trwałego, intensywność eksploatacji, staranność obsługi, częstotliwość remontów itp.,

⁴ Amortyzację wartości niematerialnych i prawnych pominięto celowo, gdyż celem artykułu nie jest omówienie wszystkich możliwości wyboru wynikających z konstrukcji podatku dochodowego, a jedynie wskazanie powiązań pomiędzy konstrukcją podatku a procesem decyzyjnym.

- ekonomiczne (moralne), wynikające z postępu technicznego, powodujące konieczność wymiany dobrych jeszcze fizycznie obiektów na lepsze i niejednokrotnie tańsze w eksploatacji.

Metody rozkładania wartości zużycia środków trwałych są podstawą rozróżniania amortyzacji równomiernej (liniowej) i nierównomiernej (nieliniowej). Stosując amortyzację równomierną, zakłada się, że dany składnik majątku zużywa się tak samo w każdej jednostce czasu przez cały okres użytkowania i wartość zużycia wyrażona jednostkowym odpisem amortyzacyjnym (umorzeniowym) jest taka sama przez cały ten okres. Natomiast w przypadku amortyzacji nierównomiernej zakłada się, że składnik majątku zużywa się różnie w różnych okresach jego wykorzystywania. Do tej grupy metod zalicza się m. in. amortyzację przyspieszoną, zakładającą, że wydajność pracy danego środka trwałego maleje w miarę jego starzenia się, a więc w celu jednakowego obciążenia kosztu jednostkowego produkowanych wyrobów kosztami z tytułu zużycia środków trwałych przyjmuje się stawki malejące w czasie.

Wykorzystanie wskazanych dwóch metod amortyzacji stanowi podstawową informację stwarzającą możliwość wyboru dla decydenta. Podstawową informacją dotyczącą dokonywania odpisów amortyzacyjnych jest roczna stawka amortyzacji, określona przepisami prawa, możliwości jej ewentualnego zwiększania lub zmniejszania albo możliwość ustalenia indywidualnej stawki amortyzacyjnej.

Sygnalizowano już, że celem artykułu nie jest omawianie rozwiązań przewidzianych w ustawach podatkowych, lecz wskazanie istotności konstrukcji podatku dochodowego dla podejmowanych decyzji co do kształtowania polityki podatkowej przedsiębiorstwa. W związku z tym w celu zobrazowania podatkowych możliwości działania wskazano np. elastyczność kosztu amortyzacji maszyn i urządzeń zaliczanych do grupy 4-6 Klasyfikacji Środków Trwałych.

W tabeli 1 przedstawiono różne warianty kształtowania rocznych kosztów amortyzacji maszyny o podstawowej rocznej stawce amortyzacyjnej 20% i wartości początkowej 10 000 zł. Przyjęto, że środek trwały wprowadzono do ewidencji w grudniu, a dokonywanie odpisów rozpoczęto w styczniu, tj. w pierwszym miesiącu następującym po miesiącu, w którym przyjęto środek trwały do użytkowania.

Jak wynika z danych przedstawionych w tab. 1, w przypadku odpowiednich uwarunkowań dotyczących charakteru środka trwałego warianty wyboru w określaniu kosztu amortyzacji wpływającego na wysokość podstawy opodatkowania, a w efekcie na efektywną stopę opodatkowania, są bogate.

Wskazanych sześć wariantów można uzupełnić kolejnym, dotyczącym dokonywania odpisów od wartości początkowej fabrycznie nowych środków trwałych zaliczonych do grup 3-6 Klasyfikacji Środków Trwałych w pierwszym roku podatkowym, w którym środki te zostały wprowadzone do ewidencji. Istnieje tu możliwość odpisania w koszty z tytułu zużycia 30% wartości początkowej i to już w miesiącu wprowadzenia środka trwałego do ewidencji, a nie jak w pozostałych przypadkach, dopiero w miesiącu następnym. Skutki finansowe z uwzględnieniem

Tabela 1. Wielkość rocznych odpisów amortyzacyjnych maszyny o wartości początkowej 10 000 zł

Lata amortyzacji	Amortyzacja liniowa współcz. 1,4 ^a , współcz. 2,0 ^b			Amortyzacja przyspieszona współcz. 1,5 ^c , współcz. 2,0 ^d , współcz. 3,0 ^e		
	Stawka 20%	Stawka 28%	Stawka 40%	Stawka 30%	Stawka 40%	Stawka 60%
1	2000	2800	4000	3000	4000	6000
2	2000	2800	4000	2000	2000	2000
3	2000	2800	2000	2000	2000	2000
4	2000	1600	-	2000	1600	-
5	2000	-	-	900	-	-
Suma odpisów	10000	10000	10000	10000	10000	10000

^a Maksymalny możliwy współczynnik podwyższający podstawową stawkę amortyzacyjną dla wybranych środków trwałych używanych bardziej intensywnie w stosunku do warunków przeciętnych albo wymagających szczególnej sprawności technicznej.

^b Maksymalny możliwy współczynnik podwyższający podstawową stawkę amortyzacyjną dla wybranych środków trwałych poddanych szybkiemu postępowi technicznemu.

^c Możliwy współczynnik podwyższający podstawową stawkę amortyzacyjną.

^d Maksymalny możliwy podstawowy współczynnik podwyższający podstawową stawkę amortyzacyjną.

^e Maksymalny współczynnik podwyższający podstawową stawkę amortyzacyjną, dopuszczalny w zakładach położonych na terenie gminy o szczególnym zagrożeniu wysokim bezrobociem strukturalnym albo w gminie zagrożonej recesją i degradacją społeczną.

Źródło: opracowanie własne.

takiej możliwości zaprezentowano w tab. 2. W następnych latach użytkowania takiego środka trwałego odpisów dokonywać można albo metodą liniową, albo metodą amortyzacji przyspieszonej.

Przedstawione w tab. 2 wysokości rocznych odpisów amortyzacyjnych różnią się w zależności od miesiąca wprowadzenia środka trwałego do użytkowania. Mając na celu maksymalizację kosztów, wykorzystanie trzydziestoprocentowej stawki amortyzacyjnej dla fabrycznie nowego środka trwałego nie jest atrakcyjne, jeżeli występuje możliwość zastosowania amortyzacji przyspieszonej, a wprowadzenie składnika majątku do ewidencji ma miejsce w styczniu⁵. Warto skorzystać z takiej możliwości określenia planu amortyzacji, jeżeli przyjęcie do użytkowania następuje w drugiej połowie roku.

Istnieje jeszcze kolejna możliwość rezygnacji z trzydziestoprocentowej stawki dla fabrycznie nowego środka trwałego i podwyższenia stawki amortyzacyjnej o współczynnik nie wyższy niż 3,0, jeżeli odpis według stawki trzydziestoprocentowej byłby niższy aniżeli liczony metodą amortyzacji przyspieszonej.

⁵ W pracy przyjęto, że rok obrotowy i rok podatkowy są równe z rokiem kalendarzowym.

Tabela 2. Wielkość pierwszego rocznego odpisu amortyzacyjnego fabrycznie nowej maszyny o wartości początkowej 10 000 zł w zależności od momentu wprowadzenia do ewidencji środków trwałych

Miesiąc wprowadzenia do ewidencji	Roczny odpis Amortyzacji dla fabrycznie nowego środka trwałego	Roczny odpis amortyzacji liniowej		Roczny odpis amortyzacji przyspieszonej współcz. 2.0	
	stawka 30%	stawka 20%	liczba miesięcy ^a	Stawka 40%	liczba miesięcy ^a
Styczeń	3000	1833	11	3666	11
Marzec	3000	1500	9	3000	9
Czerwiec	3000	1000	6	2000	6
Wrzesień	3000	500	3	1000	3
Grudzień	3000	0	0	0	0

^a Liczba miesięcy stanowiących okres dokonywania odpisów amortyzacyjnych.

Źródło: opracowanie własne.

Unikanie podatku może przybierać różne formy, między innymi wykorzystania możliwości wyboru przy podejmowaniu decyzji inwestycyjnych i finansowych. Sam aspekt amortyzacji, jak przedstawiono w tabelach 1 i 2, daje wiele możliwości kształtowania wysokości i okresu ponoszenia kosztów.

Przyspieszanie procesu amortyzacji, możliwe w wielu krajach, pozwala skorzystać z podatkowego kredytu inwestycyjnego poprzez odroczenie zapłaty pewnej części podatku dochodowego gromadzenia środków finansowych umożliwiających finansowanie inwestycji restytucyjnych i rozwojowych [Kołodński 2000, s. 73-74].

Przyspieszenie amortyzacji stwarza możliwość szybszego odpisania w koszty całości lub części wartości środka trwałego (składnika majątku) niż w przypadku amortyzacji liniowej. Trzeba pamiętać, że wyższe koszty w pierwszych okresach amortyzowania, to niższa podstawa opodatkowania, a w efekcie niższa efektywna stawka podatku i niższe obciążenie z tytułu podatku dochodowego. Natomiast należy się liczyć z podwyższeniem zobowiązań podatkowych po zakończeniu procesu amortyzowania. Dzięki zastosowaniu amortyzacji nierównomiernej, dochodzi do odroczenia płatności podatkowych, które należy traktować jako nie oprocentowany kredyt.

W artykule wskazano, jakie możliwości wpływania na wysokość obciążeń finansowych przedsiębiorstwa daje decydująca konstrukcja podatku dochodowego. Zasygnalizowano różne aspekty, dokładniej omawiając amortyzację środków trwałych jako czynnik bezpośrednio wpływający na wysokość podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym oraz oddziałujący na rozwój przedsiębiorstwa. W aspekcie rozwoju przedsiębiorstwa zaś nie minimalizacja obciążeń finansowych jest najistotniejsza, lecz ich optymalizacja w świetle ogólnych celów przedsiębiorstwa.

Należy w tym miejscu również zauważyć, że dla długofalowych efektów podejmowanych decyzji niekorzystnym zjawiskiem są częste zmiany prawa podatkowego.

wego, ponieważ powodują niepewność co do rzetelnej oceny działań podejmowanych w przyszłości. W polskich realiach przedsiębiorcy niejednokrotnie borykali się ze zmianami przepisów, częstokroć nie mając odpowiedniego czasu do ich przeanalizowania i właściwego przygotowania się do zmienionych warunków prawnych. Należy mieć nadzieję, że w Polsce będącej członkiem Unii Europejskiej zmiany te nie będą już radykalne i, co najważniejsze, będą przewidywalne.

Literatura

- Czermiński A., Czapiewski M., *Organizacja procesów decyzyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Gdańsk 1995.
- Dolata S., *Podstawy wiedzy o podatkach i polskim systemie podatkowym*, Studia i Monografie nr 274, Uniwersytet Opolski Opole 1999.
- Gajl N., *Modele podatkowe. Podatki dochodowe*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1995.
- Gaudement P.M., Molinier J., *Finanse publiczne*, PWE, Warszawa 2000.
- Gierusz B., *Podręcznik samodzielnej nauki księgowania*, ODDK, Gdańsk 2001.
- Głuchowski J., *Polskie prawo podatkowe*, PWN Warszawa, 1993, s. 147.
- Kałdoński M., *Wpływy opodatkowania dochodu przedsiębiorstwa na jego rozwój – wybrane aspekty*, [w:] *Finanse, banki i ubezpieczenia w Polsce u progu XXI wieku*, t. VI. *Opodatkowanie*, AE, Poznań 2000.
- Poszwa J., *Planowanie obciążeń podatkowych przedsiębiorstwa w zarządzaniu finansami*, [w:] *Zarządzanie finansami. Współczesne tendencje w teorii i praktyce*, t. I. red. D. Zarzecki, Szczecin 2000.
- Schneeloch D., *Besteuerung und betriebliche Steuerpolitik*, cz. 1, Verlag Vahlen, München 1994.
- Sobiech J., *Wzajemne powiązania pomiędzy opodatkowaniem bezpośrednim a opodatkowaniem pośrednim*, [w:] *Finanse, banki i ubezpieczenia w Polsce u progu XXI wieku*, t. VI. *Opodatkowanie*, AE, Poznań 2000.
- Sokołowski J., *Oddziaływanie podatków dochodowych i od wartości dodanej na procesy gospodarcze*, AE, Wrocław 1991.
- Zabłocka S., *Placić jak najmniej, czyli poradnik optymalizacji podatkowej* ODDK, Gdańsk 1998.

INCOME TAX VERSUS DECISION IN THE ENTERPRISE (WITH TAKING THE FORMING OF CAPITAL ASSETS DEPRECIATION COSTS INTO CONSIDERATION)

Summary

This article indicates the conditions accompanying decisions being made by the managers of the enterprise as well as the place of the tax policy in decision processes of the trade units. Special attention was placed on the income tax. Tax policy connected with the income tax offers a lot of possibilities to choose from while making trade decisions.

In order to demonstrate the opportunities of choice resulting from the construction of the income tax, the variants of shaping costs of depreciation of fixed assets have been discussed. Depreciation as the cost affecting the taxation base creates a wide range of possibilities of its decrease or increase in order to achieve the main objectives of not only the tax policy but also enterprise policy as a whole.